

Historia regionu

Autor: Agnieszka Piotrowska

Weronika Iwanek

W Kotlinie Żywieckiej człowiek osiedlał się od najdawniejszych czasów wzdłuż rzek Soły i Koszarawy. O ciągłości osadnictwa świadczy nawarstwianie się kolejnych kultur. Najwcześniejsze wzmianki historyczne o tym obszarze pochodzą z XIV w., kiedy Żywiec został wspomniany jako miasto (łac. oppidum).

Żywieccyzna należała do księstwa oświęcimskiego, które znalazło się w czasie rozbicia dzielnicowego (po 1138) w dzielnicy krakowskiej, senioralnej. W 1179 r. książę krakowski, Kazimierz Sprawiedliwy, oderwał od niej powiaty oświęcimski oraz bytomski i podarował je swemu stryjeczemu bratu, Mieszkowi Płatonogiemu, który był księciem opolsko-raciborskim. W ten sposób Żywieccyzna wraz z ziemią oświęcimską znalazła się w strefie wpływów Śląska. Przez ziemię żywiecką biegł wówczas szlak handlowy z Węgier, przez Słowację na Śląsk.

Po śmierci Władysława Opolskiego (1281/1282) księstwo opolsko-raciborskie zostało podzielone między jego synów – w ten sposób powstały księstwa bytomskie, opolskie, raciborskie i cieszyńsko-oświęcimskie. Księstwem cieszyńskim i Oświęcimiem władał Mieszko. Jego synowie podzielili spadek między siebie w ten sposób, że Władysław otrzymał Oświęcim, a Kazimierz – Cieszyn. Podczas gdy na Śląsku umacniały się wpływy czeskie i tamtejsi książęta składali hołdy lenne Janowi Luksemburskiemu, by następnie dostać od niego swoje ziemie w lenno, książę Władysław zachował całkowitą niezależność. Kolejny książę oświęcimski, Jan I Scholastyk, po koronacji Władysława Łokietka złożył hołd lenny władcy Czech (1327). W ten sposób księstwo oświęcimskie, jak większość księstw śląskich, przeszło pod panowanie czeskie. Niedługo potem królowie czescy rzekli się praw do korony polskiej (1335), a Kazimierz Wielki – uwikłany w konflikt z Zakonem Krzyżackim – oddał Śląsk wraz z księstwem oświęcimskim jako lenno we władanie Korony św. Wacława (1348). W 1372 r. król Ludwik Andegaweński rzekł się ostatecznie tej dzielnicy na rzecz Luksemburgów.

Wewnętrzne konflikty Czech wynikające z wojen husyckich zbliżyły ziemię oświęcimską do Polski. Na mocy dokumentu wydanego w Pradze książętom oświęcimskim pozwolono na poddanie się Koronie Polskiej, z czego skorzystał książę Wacław, który rzekł się części ziem na rzecz Polski (Barwałd, Zakrzów, Stronie, Leśnica, Jaroszowice, Stanisław i Chocznia).

W 1445 r. wydzielono z księstwa oświęcimskiego ziemię zatorską. Dokładnie określone wówczas granice obu księstw informują o tym, że ziemia żywiecka już do nich nie należała.

Wzrost potęgi Korony spowodował, że książę oświęcimski Jan IV złożył hołd Kazimierzowi Jagiellończykowi, który następnie odkupił od niego księstwo za 50 tys. grzywien szerokich groszy praskich i wcielił je do Korony. W 1456 r. hołd polskiemu królowi złożył książę zatorski, a jego dobra zostały odkupione przez Jana Olbrachta. Po przejściu tych ziem pod polskie władanie zburzono m.in. zamek na Grojcu koło Żywca. Ostatecznie ziemie te inkorporowano do Korony w 1564 r. Od tego momentu granica księstwa oświęcimskiego stała się granicą państwa. Z dawnych terenów obu księstw utworzono powiat śląski. W 1476 roku Kazimierz Jagiellończyk przekazał Żywieccyznę hrabiemu Piotrowi Komorowskiemu jako rekompensatę za utracone dobra na Orawie.

W XV w. istniało już kilka żywieckich wsi, a w XVI wieku powstały następne. Osadnicy wypalali lasy, aby zyskać ziemie uprawne, które użyźniano popiołem (gospodarka żarowa). W osadnictwie Żywieccyzny dużą rolę odegrała wędrująca ludność wołoska, która dotarła na te tereny w XV w. i osiedlała się na halach, polanach i zboczach górskich, gdzie zakładała wsie zarębne. Wołosi z czasem się polonizowali, a miejscowa ludność szybko przyswajała ich metody gospodarowania i obyczaje. Wołosi wypasali tzw. małe, wałaskie, bydło – owce i kozy, uprawiali szałasnictwo, które rozwijało się na tym terenie w XVII i XVIII w. Do dzisiaj na tym obszarze przetrwały wołoskie elementy folkloru i nazwy takie jak Romanka, Magura, Kiczora, Sopotnia, Kocierz, Koszarawa.

Ziemia żywiecka rozwijała się pod rządami Komorowskich, którzy nadali Żywcowi liczne przywileje, m.in. prawo warzenia piwa i wyszynku, aż do czasu, kiedy przejął go Mikołaj Komorowski, który w 1624 r. oddał Żywieccyznę w zastaw za 600 tys. złotych królowej Konstancji, żonie Zygmunta III Wazy. Mieszkańcy tego terenu brali udział w walkach ze Szwedami w czasie potopu. W Żywcu gościł nawet sam król Jan Kazimierz.

W 1675 roku ziemię żywiecką wykupił za sumę zastawną Jan Wielopolski, ożeniony z Konstancją Krystyną Komorowską. Wielopolscy, magnaci mający liczne dobra w Rzeczypospolitej, wprowadzili

gospodarkę folwarczną i obowiązek pańszczyzny.

Żywiecczyzna w XVIII w. została dwukrotnie podzielona – w 1740 r. po śmierci Franciszka Wielopolskiego i w 1776 po śmierci Karola, w czasie zaborów znalazła się w Austrii i była jedną z najbardziej zaniedbanych ziem Galicji.

Duże korzyści w XVIII i XIX w. przynosił właścicielom lasów wyrąb związany z zapotrzebowaniem przemysłu na drzewo, co zahamowało rozwój szałasnictwa. Pogarszanie się warunków życia na wsiach, ograniczanie swobód, pańszczyzna i nędza zmuszały chłopów do ucieczki. W ten sposób powstało zbójnictwo. Uwłaszczenie (1848) niewiele polepszyło sytuację chłopów, gdyż zlikwidowano serwituty państwowe, przez co górale stracili około połowy pastwisk, zamierało też szałasnictwo. Brak możliwości zatrudnienia poza rolnictwem powodował przeludnienie wsi i karłowacenie gospodarstw.

W 1838 r. dobra Wielopolskich kupili spokrewnieni z rodziną cesarską Habsburgowie. Powiększali oni tereny leśne, które w 1945 sięgały 44 tys. ha. W XIX w. rozwijał się tu przemysł hutniczy i drzewny oraz rzemiosło. W 1856 r. w Żywcu uruchomiono Browar Arcyksiążęcy, który istnieje do dzisiaj. Na początku XX w. powstała w mieście C.K. Wyższa Szkoła Realna.

Ponieważ po odzyskaniu niepodległości sytuacja chłopów z Żywiecczyzny się nie poprawiła, wielu z nich emigrowało za ocean lub wyjeżdżało na roboty sezonowe do Prus.

Po wybuchu II wojny światowej władze okupacyjne włączyły do III Rzeszy m.in. powiat żywiecki (1135 km² z ponad 130 tys. mieszkańców). Ludność starano się siłą germanizować, obowiązywała volkslista, zmieniano na niemieckie nazwy miejscowości, wprowadzono urzędowy język niemiecki. Wysiedlano ludzi, a na ich miejsce osadzano przybyszy z Rzeszy. Młodych i silnych wysiedleńców wywożono na roboty do Niemiec, pozostali byli poddawani terrorowi, liczne były publiczne egzekucje. Na Żywiecczyźnie działała pręźnie Armia Krajowa. Ziemię tę wyzwolił IV Front Ukraiński marszałka Malinowskiego.

Liczne zabytki Żywiecczyzny zachęcają do zwiedzania. Bardzo wiele jest ich w samym Żywcu.

Katedra pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny z okresu XV – XVI wieku wraz z zabytkową plebanią

Osiemnastowieczna kamienna dzwonnica

Stary Zamek z XVIII wieku należący niegdyś do Komorowskich

Pałac Habsburgów zwany teraz Nowym Zamkiem

Park miejski w centrum miasta, niegdyś park krajobrazowy rodziny Habsburgów

Domek chiński w parku

Ratusz

Kamienice mieszczańskie

Siejba – kiedyś siedziba muzeum miejskiego (<http://www.muzeum-zywiec.pl/>), obecnie biblioteka miejska

Kirkut z przełomu XIX i XX wieku

Arcyksiążęcy browar Żywiec zarejestrowany w 1856 roku (<http://www.muzeumbrowaru.pl/>)

Pomnik grunwaldzki wzniesiony w 1910 roku w 500. rocznicę bitwy pod Grunwaldem, następnie zburzony przez Niemców w 1939 roku i odbudowany po wielu perypetiach w latach 90. XX wieku.

Pomnik wdzięczności poświęcony wyzwolicielom Żywiecczyzny spod okupacji hitlerowskiej.

Fot. Weronika Iwanek.

Bibliografia:

Tadeusz Ziętara, *Krajobraz Ziemi Żywieckiej*, Warszawa 1976, wyd. II.

St. Dobosz, *Żołnierze AK obwodu Żywiec* [w:] *Kalendarz Żywiecki* 1996.

Wojciech Galica, *Struktura organizacyjna żywieckiej komendy ZWZ – AK w okresie II wojny światowej. Obwód Żywiec*, [w:] *Kalendarz Żywiecki* 1997.

Hieronim Woźniak, *Zarys dziejów miasta Żywca od założenia miasta do roku 1624*, [w:] *Kalendarz Żywiecki* 1994.

Hieronim Woźniak, *Żywiecczyzna we władaniu królewskiej rodziny Wazów*, [w:] *Kalendarz Żywiecki* 1995.

Hieronim Woźniak, *Udział chłopów i mieszczan żywieckich w walce z najazdem szwedzkim*, [w:] *Kalendarz Żywiecki* 1995.